

stupnih izvora, posebno dokumentacije nastale radom tajnih službi, od krucijalne je važnosti za rasvetljavanje i sveobuhvatno sagledavanje uloga koje su pojedine ličnosti imale u Drugom svetskom ratu. Ovakvi arhivski izvori bi pomogli da se smanji broj crno-belih stavova koji dovode do podela u društvu oko jednog od najsloženijih i najkontroverznijih perioda u srpskoj istoriji.

Nemanja Mitrović

Миомир Гаталовић, БУРНА ВРЕМЕНА: КОСОВО И МЕТОХИЈА У ДРЖАВНОЈ ПОЛИТИЦИ ЈУГОСЛАВИЈЕ 1966–1969, Београд, Институт за савремену историју, 2018, 433.

Monografija dr Miomira Gatalovića, saradnika Instituta za savremenu istoriju u Beogradu, predstavlja nastavak njegovog ranijeg naučnog angažmana na polju izučavanja istorije Kosova i Metohije u 20. veku. Knjiga je podeljena na pet glavnih poglavlja i zaključak, kojima prethode predgovor i uvod. Struktura knjige koncipirana je prema hronologiji i tematici. Prva tri poglavlja obrađuju političku istoriju u periodu 1966–1969, dok su četvrto i peto poglavlje posvećeni ekonomskoj i društvenoj istoriji.

U *Predgovoru* autor se nadovezuje na svoj dotadašnji rad na ovom polju, navodi ciljeve istraživanja gde u prvi plan stavlja ciljeve državne politike SFRJ na KiM od 1966. do 1969. Gatalović se ovde pozabavio terminologijom, hronološkim granicama rada ali i izvorima i literaturom korišćenom u delu. Ovaj deo sadrži i kraći pregled sadržaja po poglavljima. *Uvod* počinje geografskim okvirom teme i nastavlja se istorijatom KiM i srpsko-albanskih odnosa od 1878. pa do perioda socijalizma, gde je naročit akcenat stavljen na kraj 50-ih i prvu polovinu 60-ih godina 20. veka. Prvo poglavlje *Od centralizma ka decentralizaciji – početak preispitivanja jugoslovenske državne politike prema Kosovu i Metohiji 1966–1967.* autor započinje društveno-političkim prilikama na KiM tokom 1966. i nastavlja Brionskim plenumom održanim iste godine i smenom Aleksandra Rankovića i njegovih saradnika sa državnog i partijskog vrha SFRJ. U nastavku poglavlja bavi se reformom Službe državne bezbednosti nakon 1966, njenim promenama na KiM, uticaju na društveno-političke prilike u pokrajini i na njen položaj u federaciji. U poslednjem delu poglavlja naročito je apostrofirani odnos Josipa Broza sa albanskim

političkim elitama i njihovim pretenzijama, gde se naročito ističe Brozova poseta KiM 1967.

Na početku drugog poglavlja *Kosovo i Metohija u procesu ustavno-pravnog preoblikovanja jugoslovenske federacije 1967–1969*, nakon izlaganja o stanju u pokrajini i zahtevima Albanaca za novim ustupcima, autor se usmerio na istupanja Dobrice Čosića i Jovana Marjanovića u CK SKS o pitanju položaja APKiM i Srba u njoj. U ovom poglavlju najvažnija je 1968. godina i njen svetski, jugoslovenski i kosovski kontekst. Tu se naročito ističu albanske demonstracije oktobra i novembra 1968, zahtevi političara KiM za većom autonomijom i promenom statusa pokrajine, kao i kadrovske promene u vrhu pokrajine i SR Srbije. Posebno mesto zauzimaju amandmani na ustave SFRJ i SR Srbije iz 1967, 1968. i 1969. i promene vezane za njih putem kojih je položaj pokrajine ojačan, iz njenog naziva izbačena Metohija, dobijen Ustavni zakon, ozvaničen termin Albanac umesto Šiptar itd.

Na početku trećeg poglavlja *Politička pozadina i posledice prerastanja Autonomne pokrajine Kosovo i Metohija u Socijalističku Autonomnu Pokrajinu Kosovo 1966–1969.* Gatalović izlaže o društveno-političkim prilikama na KiM 1969, pravima koje je pokrajina dobila i albanskim nacionalnim zahtevima, pri čemu se naročito ističe pitanje albanske zastave. Autor prati rad partijskih organa u pokrajini i republici, stavove funkcionera o pitanju srpsko-albanskih odnosa i položaja pokrajine u SR Srbije. U nastavku poglavlja autor se posvetio odnosima SFRJ i NR Albanije i iredentističkoj politici NR Albanije prema KiM u drugoj polovini 60-ih. U poslednjem delu poglavlja fokus je na nacionalnoj netrpeljivosti između Srba i Albanaca, pritiscima na Srbe i njihovom iseljavanju iz pokrajine kao i stradanju Srpske pravoslavne crkve.

U četvrtom poglavlju *Ekonomska i privredna kretanja na Kosovu i Metohiji 1966–1969.* autor se bavi privrednim kretanjima u pokrajini u drugoj polovini 60-ih, naročito u sklopu neuspele privredne reforme 1966–1967. Sem ovoga u fokusu su investicije, finansijske i druge privredne teškoće pokrajine. Peto poglavlje *Kultura, prosveta i zdravstvo na Kosovu i Metohiji 1966–1969.* donosi podatke o razvoju prosvetnih i kulturnih ustanova u pokrajini, broju i strukturi učenika i studenata kao i o samim obrazovnim institucijama. Autor navodi tešku situaciju u zdravstvu, iznoseći podatke o naporima države da unapredi zdravstvo i higijenu u pokrajini. Posebna pažnja posvećena je korišćenju kulture

u političke svrhe. U *Zaključku* autor sažeto i u hronološkom kontinuitetu sagledava političke, društvene i ekonomske probleme koje monografija obrađuje, utvrđujući najvažnije elemente državne politike SFRJ na KiM.

Ova monografija je nastala kao plod dugog rada i iskustva dr. Miomira Gatalovića na izučavanju istorije Kosova i Metohije u socijalističkoj Jugoslaviji. Prilog ovome su dosadašnji istoriografski radovi autora, kao i širok spektar korišćenih izvora i literature. Od izvora se mogu izdvojiti fondovi Arhiva Jugoslavije, Arhiva Srbije i Diplomatskog arhiva Ministarstva spoljnih poslova Republike Srbije, ali i mnoga druga objavljena građa kao i periodika. Širok spektar tema iz politike, društva i ekonomije pokriven ovom monografijom doprinosi boljem razumevanju istorije Kosmeta i tokova vezanih za nju.

Miloš Čorbić

JUGOSLAVIJA – IZMEĐU UJEDINJENJA I RAZLAZA: HRVATSKO-SRPSKI ODNOSI U KONTEKSTU DRUŠTVENOG RAZVOJA DVE JUGOSLAVIJE 1918–1991, uredili Bojan B. Dimitrijević i Mario Jareb, Beograd, Institut za savremenu istoriju; Zagreb, Hrvatski institut za povijest, 2018, 270.

U godini obeležavanja 100-godišnjice formiranja zajedničke države iz pera niza autora, pod uredništvom Bojana B. Dimitrijevića i Marija Jareba, uz saradnju dva instituta objavljen je zbornik radova *Jugoslavija – između ujedinjenja i razlaza: hrvatsko-srpski odnosi u kontekstu društvenog razvoja dve Jugoslavije 1918–1991*. Institut za savremenu istoriju iz Beograda i Hrvatski institut za povijest iz Zagreba kroz zajednički projekat „Između ujedinjenja i razlaza: hrvatsko-srpski odnosi u kontekstu društvenog razvoja dve Jugoslavije 1918–1991“ prihvatili su se da zajednički analiziraju kompleksne ali i dalje kontroverzne srpsko-hrvatske odnose u 20. veku. Projekat je posledica ranije započetog dijaloga srpske i hrvatske istoriografije, koji se bazira na potpunoj otvorenosti i za cilj ima istraživanje manje zastupljenih ali ne i manje značajnih tema iz zajedničke jugoslovenske istoriografije. Otvorenost podrazumeva i prihvatanje činjenica i argumenta koji ne retko mogu ići na štetu trenutnim političkim interesima obe države, a pokazuju visoki stepen nezavisnosti kako srpske tako i hrvatske istoriografije.

Nigde ta otvorenost nije očitija nego u zborniku *Jugoslavija – između ujedinjenja i razlaza:*

hrvatsko-srpski odnosi u kontekstu društvenog razvoja dve Jugoslavije 1918–1991, kruni projekta koji se završio 2018. godine. U zborniku od saradnika Instituta za savremenu istoriju nalaze se: Momčilo Pavlović, Kosta Nikolić, Dragomir Bondžić, Milan Gulić, Nebojša Stambolija i Bojan Dimitrijević. Sa strane Hrvatskog instituta za povijest nalazimo Marija Jareba, Nikicu Barića, Vladimira Geigera, Maricu Karakaš Obradov, Martinu Grahek Ravančić i Davora Kovačića. Navedeni autori su na 270 strana u 11 radova obradili niz tema iz istorije Jugoslavije.

Vremenski, prvi rad analizira dizajn i ikonografiju jugoslovenskih novčanica od samog nastanka države (Vladimir Geiger, „Politička i ideološka pozadina dizajna i ikonografije jugoslovenskih novčanica, 1919–1929“) dok se poslednji bavi raspadom te države i pratećim ratom (Kosta Nikolić, „Srbija i Plan lorda Karingtona na Mirovnoj konferenciji u Hagu 1991“). Tematske celine koncipirane su široko: obuhvataju kako političku tako i društvenu istoriju Jugoslavije. Primetno je da u temama nedostaju „velika imena“, imena istaknutih ličnosti iz istorije Jugoslavije, što ne umanjuje njihov značaj. Naprotiv. Upravo kroz analizu naizgled marginalnih i manje zvučnih pojava omogućeno je dublje razumevanje istorije i svih onih procesa iz kojih tek na kraju isplivaju imena, koja su suštinski samo refleksija tih procesa.

Misija zbornika i celokupnog projekta bila bi potpunija da su i istraživanja urađena uz direktnu međusobnu saradnju. Od 11 radova samo je prvi „Srbi i Hrvati u Senatu Kraljevine Jugoslavije 1932–1941“ napisan u koautorstvu Momčila Pavlovića i Nebojše Stambolije, iz Instituta za savremenu istoriju. Generalno, u istoriografiji se istraživanja retko vrše u koautorstvu, a zajednički projekat dva instituta mogao je poslužiti da se intenzivira ta korisna praksa, koja bi imala potpuno drugačiju dimenziju u svetlu dijaloga hrvatske i srpske istoriografije da su se kao koautori našle kolege sa dva instituta. No, zbornik je plod prvog srpsko-hrvatskog istoriografskog projekta – za potencijalni drugi, prostor za koautorstvo, zajednička istraživanja i radove ostaje otvoren.

Naročit akcenat stavljen je na odnose Srba i Hrvata u okviru Jugoslavije, gde su kroz niz političkih i društvenih tema do sada neistražena polja jugoslovenske istoriografije našla mesto u zborniku. U radovima su zastupljena pitanja senatora u Kraljevini Jugoslaviji, političkih predstavnika dalmatinskih Srba, privredne saradnje, stavova hrvatskih političara u Kraljevskoj jugo-